

Maróti Andor

Kultúraközvetítés vagy közösségi művelődés?

Több mint fél évszázada, hogy a bolgár népművelési minisztérium osztályvezetőjét kísértem magyarországi látogatásán. Művelődési házakat kerestünk fel, és közben tolmács segítségével arról beszélgettünk, hogy mi a különbség a két ország intézményei között. Ő elmondta, hogy náluk az ilyen épületeket „csitalistyének” (azaz olvasónak) nevezik, mert a könyvtár az alap, bár ott is tartanak különféle kulturális rendezvényeket, de ezeket a könyvtár olvasói szavazzák meg, amikor az éves tervet elkészítik. Sajnálkozva mondtam, nálunk ez a két intézmény elkülönül egymástól, még akkor is, ha közös épületben vannak. Mire ő megkérdezte: tudom-e, hogy az első csitalistyét náluk magyarok alapították? Nemleges válaszmra elmondta: 1849-ben a veszített magyar szabadságharc után a hozzájuk menekülők Sumen városában olvasókört alapítottak a magyarországi olvasókörök mintájára.

Később sokszor gondolkoztam arról, miért vált el nálunk egymástól a művelődési ház és a könyvtár, lehetséges-e egyáltalán a két intézmény gyakorlati együttműködése? Vagy szükségszerű, hogy egymástól függetlenek legyenek? Hiszen a céljuk ugyanaz: mindkettő a műveltséget akarja fejleszteni. Ahhoz, hogy e kérdésekre választ találjak, vissza kellett térnem időben arra a korra, amikor még nem létezett a kulturális intézményeknek az a differenciált hálózata, ami ma jellemző. Jürgen Habermas egyik könyvében találtam a következőt:

„Németországban a XVIII. század végéig kialakult egy kicsiny, de kritikusan vitatkozó nyilvánosság. Mindenekelőtt a városi polgárokból és más polgári elemekből létrejött a tudósok köztársaságán túl nyúló általános olvasóközönység, amely immár nemcsak néhány standard művet olvas el újra meg újra intenzíven, hanem olvasási szokásaiban az állandó új megismeréséhez igazodik, ezzel pedig mintegy a magánszféra közepéből kiindulva megteremtődik a nyilvános kommunikáció viszonylag sűrű hálójá. Az olvasók ugrás-szerűen megnövekedett számának megfelelően jelentősen bővül a könyvek, folyóiratok, újságok termelése, megszorodnak az írók, kiadók és könyvkereskedések, főként az olvasótársaságok kölcsönkönyvtárakat és olvasóhelyiségeket állítanak föl egy új olvasási kultúra csomópontjaiként. Időközben elismerést nyert a kései német felvilágosodásban létrejött egyesületi élet fontossága is.”

(J. Habermas, 1993, 9–10.)

Ami az idézett sorokból tanulságként kiemelhető: ebben az időben a megjelenő könyveket nemcsak olvasták, de kisebb közösségekben meg is vitatták, legalább a műveltebbek közt. Ez egyrészt növelte a könyvek és a könyvtárak számát, másrészt kedvet ébresztett az egyesületi élet iránt. Annak ellenére, hogy mindez csak a társadalom kis részére volt jellemző, élénkítette a közéletet, fejlesztette a közművelődést. Habermas szerint „*megteremtődik a nyilvános kommunikáció viszonylag sűrű hálója*” a „*kritikusan vitatkozók*” között. (Habermas 1993, 240.)

Erről az időről van egy kortársi magyarországi feljegyzésünk. Amikor Tessedik Sámuel több éves németországi tanulmányai után hazatér, Szarvason evangélikus lelkészi állást vállal, és német minta alapján olvasóköri alapításával próbálkozik. Sikertelenül. Mert amikor a helybeliek azt látják, hogy a papjuk este még gyertya világánál is olvas, azzal gyanúsítják, „*még nem tanulta ki azt, amit kellett volna, mert íme a többi tanító urak mindig pipálnak, és egész héten át semmi egyebet nem tesznek, mint legyeket öldösnek, lakodalmakra, keresztelőkre és disznótorra járnak.*” (Tessedik–Berzeviczy, 1979, 60.). Igaz, Habermas „városi polgárokat” említ, Tessedik feltehetően inkább írástudatlan parasztokkal találkozik, ám az is figyelmet érdemel, hogy a művelődésben a helyi tanítók sem jeleskednek. Tény persze, hogy a XIX. században később mégis csak alakulnak nálunk is olvasóköri, és ezek a XX. század közepéig eleven találkozóhelyeknek bizonyulnak. Egészen addig, amíg egy rövidlátó, központosító művelődéspolitikai be nem tiltja a működésüket.

Tény az is, hogy a helyzet Németországban sem maradt változatlan. Már a XIX. században az új művek ismertetése és megbeszélése szervezett pódiumvitákon történt, amelyekre belépődíjat szedtek, s amelyeken az érdeklődők már csak *passzív közönségként* lehettek jelen. Habermas szavaival: „*az okoskodás tendenciaszerűen fogyasztássá alakult át, ezzel megtörtént az átmenet a kultúrán elmélkedő közönségtől a kultúrát fogyasztó közönségig.*” (Habermas, 1993, 240–245.). Az öntevékenység a kulturális javak népszerűsítése váltotta fel, hogy azok leegyszerűsítésre hozzáférhetőek legyenek minél több ember számára. A hatás mennyiségi növelését célzó gyakorlat magától értetődően elfogadható lett a kultúra közvetítésében üzleti hasznot keresők számára; ők hamar felismerték, minél alacsonyabb szintre süllyesztik a színvonalat, annál többen fogják megvenni a nekik kínált kultúrát. S még azoknak is, akik ezzel szemben a tudományos eredmények terjesztésével próbálkoztak, be kellett látniuk, hogy az elvont fejtegetések a laikus közönség számára nem követhetők, az érdekes példák, látványosságot ígérő szemléltető produkciók vonzzák igazán a „nagyérdemű közönséget”. Csak a XX. század elején ismerték fel néhányan, hogy ez zsákutca a közművelődésben. A bírálók gúnyosan emlegették, hogy a kultúra népszerűsítői hasonlítanak a gazdasszonyra, aki az eleséget szórja az éhes baromfiak közé, azok pedig tátott csőrrel kapkodnak a közjük hulló magok után. Mások szerint a népszerűsítés afféle „pincérkedés”, amellyel az éttermek kiszolgáló személyzete tálalja fel a vendégeknek az ennivalót. E példázatokban jóhiszeműen még ott van a kultúra iránti igény az „éhség” formájában, de az elmarasztaló megjegyzések már jelzik, a „passzív részvétel” csak látszata a művelődésnek.

A probléma másféle megközelítésének szükségességére egy könyvtáros hívta fel a figyelmet. Walter Hofmann Dresden-Plauen-ben vezetett üzemi könyvtárat, ő írt tapasztalatai alapján arról, hogy nem lehet „*bármelyiknek bármilyen könyvet adni a kezébe*”, célszerűbb, ha mindenki a neki megfelelő könyvet kapja meg. Tehát nem

általában az olvastatás a cél, hanem az olvasmányok személyre szóló kiválasztása és feldolgozása. Ez a figyelmeztetés jól láttatja, hogy **a művelődés egyéni folyamat, a kultúrához fűződő viszonyban nem a tömeges hozzáférhetőség a lényeg. Amiből az is következik, hogy nem a kulturális javak átvétele a lényeges, hanem az, hogy mivé válik hatásuk az emberekben.** Minthogy ez egyénileg eltérő, olyan kereteket kell keresni, amelyekben az alakulása követhető. Ezt ismerték fel azok, akik az I. világháborút követő években javasolták kis létszámú csoportok szervezését előadások helyett. E csoportokat „*munkaközösségnek*” nevezték, jelezve, hogy bennük a résztvevők aktív együttműködése szükséges. Kezdeményezték, hogy a népművelők konferenciáin is kis csoportok vitatkozzanak, mert ez növeli a tanácskozás hatékonyságát. Ahhoz azonban, hogy az ilyen minőségi követelmény széles körben érvényesülhessen, szükségesnek látták egy elméleti kutatóintézet megalapítását, amely a művelődési folyamatok vizsgálatával segíti a gyakorlatot. Emellett szükségesnek tartották, hogy e kutatások alapján művelődésügyi szakembereket képezzenek az egyetemeken. Figyelmeztető jelenség volt az is, hogy a reformerek az intenzív művelődéstől várták a közélet demokratizmusának fejlődését. Ezek a javaslatok azonban akkor nem tudtak megvalósulni. Egyrészt azért, mert az érdekeltek között kevesen támogatták a „munkaközösségi elvet” (egyszerűbb volt a kultúráközvetítés hagyományos formáit szervezni), másrészt a '30-as évek elején kialakult nemzeti szocialista hatalom a tömegmegmozdulásokat támogatta, viszont a kiscsoportos művelődésre jellemző önálló véleményalkotásban ellenzéki séget látott, ezért betiltotta. A liberális elvek alapján kialakuló differenciálódás helyett a „nemzeti közösség” eszméjét hangsúlyozta, hozzáátéve, hogy csak az államilag központosított kulturális élet lehet eredményes. Ezt az eredményességet azután azon mérték le, a kultúra szolgálja-e a hatalom által meghatározott ideológiai–politikai érdekeket.

A németországi események felidézése tanulságot adhat számunkra, amikor a hazai művelődésügy alakulását gondoljuk át. A XX. század '50-es éveiben nálunk kialakult államszocialista művelődéspolitikai nemzetközisége ellenére is sok hasonló vonást mutatott a németországi gyakorlathoz viszonyítva. S noha ezek óta több évtized telt már el, nem mondható, hogy a közgondolkodás annyira átalakult, hogy elvesztette időszerűségét *a tömeghatásra törekvő extenzív gyakorlat és a közösségi művelődést előnyben részesítő intenzív gyakorlat ellentéte*. Ebben az ellentétben ugyanis az a kérdés rejlik: a kultúrában az ember csak befogadó, akit meg kell tömni az élmények és információk sokaságával, vagy önállóan gondolkodó lény, akinél a kultúrával való találkozásban személyiségének a fejlődése döntő. (Gramsci, 1965, 188–189.)

Az '50-es évek tömeghatást kereső népművelése után (amely az 1945–1948 közötti szabadművelődést váltotta fel) feltételezhettem, hogy az intenzív művelődés korábbi keretei teljesen eltűntek. Az amatőr művészeti csoportokat ugyan „öntevékenyeknek” nevezték, de a tevékenységükben a színpadi szereplés volt a lényeges; léteztek hobbyval foglalkozó szakkörök is, de olvasókörökről már sehol sem lehetett hallani. Ennek ellenére a '60-as évek közepén Kalocsán a városi könyvtárban mégis találtam egyet. Bár csak egyetlen este volt alkalmam megnézni, mit tesznek, ez az élmény máig él bennem. Ott láttam azt, hogy este a kölcsönzési idő letelte

után egy „értelmiségi klub” tagjai jelentek meg a könyvtárban. Beszélgetni kezdtek, néhányan teát főztek, süteménnyel kínálták egymást. A családi hangulat kötetlenségében érezni lehetett, összeszokott társaságról van szó. Azután kiderült, tervezett programjuk is van, a kör egyik tagja egy érdekes cikkről számolt be, amely az egyik folyóiratban jelent meg. Megtudtam, az ilyen tájékoztatás rendszeres náluk, egymást váltva ismertetik, hogy mit érdemes elolvasni a közérdekűnek látszó írásokból. A beszámolót követő élénk beszélgetés azt is tanúsította, érdeklődéssel fogadják az elhangzottakat, számukra szükségessé vált, hogy kölcsönösen tájékoztassák egymást olvasmányaikról. Nem tudom, meddig élt ez a társulás; később hallottam, a kör alakulását kezdeményező könyvtárvezető Szolnokra került. Ez az élmény azonban úgy maradt meg bennem, mint a közösségi művelődés másoknak is ajánlható változata.

Másik értékes tapasztalatom ugyancsak az olvasással függ össze, bár közvetlenül nem könyvtárhoz kapcsolódó. Már a '70-es, '80-as években félévenként rendszeressé vált Budapesten a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Természettudományi Stúdiójában a szakkörök kiállításával és vásárlással összekötött bemutatkozása. Volt közöttük egy ásványgyűjtő kör, a tagjai szebbnél szebb köveket raktak ki a látogató közönség elé. Két dolog ragadott meg a látványon kívül: az egyik a tagság életkori összetétele, 16 évestől 90 évesig minden korosztály képviselve volt közöttük; a másik, hogy valamennyien kitűnő szakértőként adtak felvilágosítást a hazai és külföldi lelőhelyeken gyűjtött ásványokról, mert kiderült, rendszeresen olvassák hozzá a szakirodalmat. Bár hobbyról volt szó, ez a kedvtelés elmélyülő művelődéssel járt együtt, annak ellenére, hogy ez a terület egyiküknek sem volt szakmája és hivatásos foglalkozása. Amatőrként mégis a szakterület alapos ismerőivé válhattak.

Ezekből a tapasztalatokból lett érthető számomra, hogy a művelődés eredményességéhez két dolog kell: az érdeklődésnek megfelelő rendszeres olvasás és az olvasottak megbeszélése közösségi keretek között. Amikor a '70-es években nálunk kialakult a „*Nyitott művelődési ház*” koncepciója, feltételezni lehetett, hogy ez a lehetőség is megvan benne. Előzményeként egy humoros történetet mondott el egy ismerősöm. Dunántúli városban történt, hogy vasárnap délelőtt elment fiával a Művelődési Központba, remélve, hogy ott olyan foglalkozást találnak, ami egy gyereket érdekelhet. A portás azonban megállította őket, és megkérdezte, mit akarnak? Az apa kissé ingerülten felelte: Művelődni. Mire az intézmény zord öre felvilágosította őket: Azt most nem lehet.

Nos, a „nyitott művelődési ház” gondolata arra épült, hogy az emberek ne csak akkor mehessenek be egy ilyen intézménybe, ha ott valamilyen szervezett program van, hanem a lehetőségeivel önmagában vonzza őket. Az elgondolás szerint *három övezet* szolgálta ezt: egy *információs*, ahol az emberek mindarról felvilágosítást kaphatnak, amire szükségük van: az autóbusz menetrendjéről, az orvosi rendelések idejéről, ügyvédi irodák, építkezési vállalkozások, javító-szerelő műhelyek szolgáltatásairól stb.; a második övezet *kommunikációs*, ahol kellemes környezetben van lehetőség a beszélgetésre. A harmadik pedig *kreativitásra* ad alkalmat: különböző eszközök tetszés szerinti felhasználására. Az elgondolás sikeresen működött azokban az intézményekben, amelyek erre a célra a minisztériumtól anyagi támogatást kaptak. A támogatás megszűnte után azonban a kezdeményezés fokozatosan elhalt.

A '80-as években kezdték szervezni az úgynevezett *Általános Művelődési Központokat*. E típus koncepcióját – a '70-es években született építészeti kezdeményezések és közművelődési határozatok alapján – Vészi János dolgozta ki, az Országos Közművelődési Központ munkatársa. Ő nevezte el az ÁMK-kat „alfának”, jelezve, hogy alapintézményről van szó, amelyben együtt van az iskola, a könyvtár, a művelődési ház. Azonban nemcsak térbeli közelséget alkotnak, a gyakorlatban is együtt kell működniük, hogy kölcsönösen erősítsék sajátos hatásukat. Nem tudom, hol, hogyan érvényesült ez a koncepció, de amit én láttam, az ennek az elképzelésnek a kudarcát bizonyította. A csepeli ÁMK-ban látogatásom idején az általános iskola tanárai panaszolták, hogy a tanulók tanulmányi átlaga 2,6, ez bizonyítja, hogy a tanulás színvonala itt nagyon alacsony. A gyerekek többsége hátrányos helyzetű családokban nő fel, ahol a szülők többsége kevésbé iskolázott, szakképzetlen, még börtönviselt is van köztük. Ilyen környezetből gyenge képességű, motiválatlan fiatalok jönnek az iskolába, akikkel nagyon nehéz eredményt elérni. Megkérdeztem a művelődési házban dolgozókat, ők hogyan segítik a pedagógusok munkáját. Azt mondták, a tanulmányi színvonal emelése nem rájuk tartozik, ők szórakoztató programokat szerveznek a fiataloknak, mert erre van igényük. Nem tudom, hogy ebben a légkörben a könyvtár mit tudott elérni, de az iskola és a művelődési ház kapcsolatából megértettem, gyakorlati együttműködésről szó sincs, az egyes részlegek egymástól függetlenül végzik a dolgukat – már amennyire képesek. Az ÁMK eredeti elgondolása csak abban érvényesült, hogy a különböző intézménytípusoknak közös igazgatójuk, közös gazdasági és technikai részlegük volt, ezekre a feladatokra a pénzt közösen tervezték. A művelődés ügye azonban elkülönült maradt. Hasonlóan ahhoz, ami a kisebb településeken akkor kialakított „klubkönyvtárakban” történt. Vészi szerint „*a könyvtár és a klub ritkán jelent funkcionális együttműködést. Sokkal inkább itt is - széthasadás érződik - két intézmény elkülönülése miatt.*” (Vészi, 1980. 54.).

Ugyanezekben az években volt egy javaslata Vitányi Ivánnak a rokonszalmák közti kapcsolat fejlesztéséről az egyetemeken. Azt indítványozta, hogy a muzeológiai szakok (a régészet, a néprajz, a művészettörténet), a könyvtár szak és a népművelés (amit akkor már művelődésszervezésnek neveztek) közös alapról indítsanak, és azután specializálódjanak. A közös alap művelődéstörténeti és művelődéseméleti legyen. A specializálódás ezután persze feltételezte, hogy az addig érvényben lévő kétszakosság helyett ezek egyszakos képzést adjanak. Véleményem szerint ez ésszerű elképzelés volt, az érintett szakok vezetői azonban elutasították a kezdeményezést. Fő érvük az volt, hogy a múzeum tudományos intézmény, nem népművelési. Hasonló álláspontot képviselt a könyvtár szak akkori vezetője is. Be kellett látnom, hogy a kultúráközvetítő gondolkodással nem fér össze a művelődő emberből kiinduló gondolkodás. Az első szerint a művelődés nem más, mint hogy a kulturális javakat el kell juttatni az emberekhez, hogy befogadhassák. Ebben az „adás-vételi” viszonyban a kultúrával találkozó emberek azonban pusztán fogyasztói maradnak ennek a folyamatnak, anélkül, hogy felszínre kerülne, egyénileg mi történik az átvett kultúrával. Az iskola megelégszik azzal, hogy reprodukálja a tananyagot, feleltetés közben arról győződik meg, hogy a tanulók el tudják-e ismételni, amit a tanító mondott, és amit a tankönyvben olvashattak. Nem derül ki, hogy az új információ kapcsolatba került-e a tanulók meg-

vő ismereteivel, kialakult-e köztük valamilyen összefüggés, megjelent-e a gondolkodásukban egy probléma felismerése, és arról valamilyen önálló elképzelés. És ahogy az iskolai tanítás sem művelődési folyamatokat tár fel, csak arra kíváncsi, hogy a tanulók „megtanulták-e a leckét”, úgy az iskolán kívüli művelődés szervezőit is elsősorban az foglalkoztatja, sikerül-e látogatókat szervezni egy-egy rendezvényre, és az tetszik-e nekik vagy sem. De hogy valójában fejlettebb lett-e a műveltségük, azzal nem kell törődni. Már csak azért sem, mert a feladatuk „az igények kielégítése”, azaz a meglévő színvonal kiszolgálása. Kérdéses, hogy az ilyen általánosan jellemző tapasztalatok ismeretében egy könyvtár többre vállalkozik-e, mint hogy regisztrálja a könyvek kölcsönzését és az elolvasott könyvek visszavételét, vagyis az olvasószolgálatot lényegében adminisztratív feladatként foghatja fel, abban a meggyőződésben, hogy nem rá tartozik, milyen hatást váltanak ki a könyvek az olvasókban, és hogyan lehetne ezt a hatást eredményesebbé tenni.

Lehetséges, hogy ez a kép túlzottan pesszimista és jogosulatlanul általánosít. Bizonyára vannak ettől eltérő pozitív példák is a gyakorlatban, de ezek szerintem kevésbé ismertek. Nem is az a célom, hogy összképet adjak a művelődési intézményekről, inkább arra szeretnék figyelmeztetni, hogy a kultúra-közvetítésben gondolkodó gyakorlat lényegében zsákutcája a művelődésügynek. Tárgyközpontúságában a kultúrával élni akaró embert pusztán arra kell rávenni, hogy minél nagyobb számban legyen jelen a kultúrát átadó rendezvényeken. Ha azonban ténylegesen „művelődésről” akarunk beszélni, fordulatra lenne szükség. Olyan folyamatok kialakítására, amelyekben az „emberközpontúság” érvényesül. Nem mindegy, hogy az iskolai oktatás önálló gondolkodásra nevel vagy annak a mellőzésére. Nem mindegy, hogy a tananyag olyasmit jelent, amit elég tudomásul venni, emlékezetbe vésni, anélkül, hogy benne tisztázandó kérdések merülnének fel. Kérdezni persze csak az tud, aki a kapott ismeretek között összefüggéseket és tisztázandó problémákat fedez fel. Mennyire felel meg ennek a mai közoktatás? Az iskolán kívüli kulturális életben két ellentétes tendencia tapasztalható: az értékes kultúra kínálata és az igények kielégítése. Az elsőben az érdeklődés sokkal kisebb, mint a másodikban, ahol annál tömegesebb a részvétel, mennél alacsonyabb a színvonal. Lehetne persze fordítva is, de ezt a közműveltség ma jellemző szintje nem teszi lehetővé. Elgondolkoztató, hogy miért? Hiszen nő az iskolázottság szintje, egyre több fiatal végez középiskolát, jut be a felsőoktatásba, a kultúra iránti igények szintje mégis alig változik. A közművelődési könyvtárak rendszeres olvasóinak száma nem haladja meg a lakosság negyedét, ötödét, és még azok közt is többségben azok vannak, akik csak a szórakoztató irodalmat keresik. A rádiós és a televíziós adások közt a kereskedelmi adók jóval keresettebbek, mint a Bartók Rádió és a Duna Televízió. Igaz, hogy a rendszerváltozás óta újjáéledt néhol az olvasókör, de nem tudtak elterjedni országosan, és az ismeretterjesztésben – ahol még egyáltalán létezik – népszerűbb az előadás, mint egy-egy téma megbeszélése.

Eszembe jut egy élményem a '80-as évekből. Akkor hat városban szerveztek beszélgetést nálunk a demokráciáról, annak fejlesztési lehetőségeiről. Korábbi kedvezőtlen tapasztalataim miatt az egyik helyen javasoltam, minden felszólaló csak egyetlen gondolatát mondja el tömören, hogy élénkké tegyünk a vitát. Viszont mindenki annyiszor szólaljon meg, ahányszor van új mondanivalója. És ahhoz,

hogy ne essen szét a beszélgetés menete, igyekezzünk az előttünk szóló megállapításához kapcsolódni, azt vigyük tovább, fejlesszük vagy vitassuk valamiképp. Javaslatomat elfogadták, negyed óra után azonban észre lehetett venni, hogy a megállapodástól eltérően hosszú monológok hangzanak el, a felszólalók egyszerre mindent el akarnak mondani, ami csak eszükbe jut. A beszélgetés terjengőssé vált, a figyelem lankadt. Akkor megszólalt az egyik résztvevő, és kissé indulatosan jelentette ki: mi megállapodtunk valamiben, de azt senki sem tartja be. Elhangzott itt pár beszéd, de nem alakult ki *párbeszéd*. A résztvevők zavarba jöttek, és megpróbálták fegyelmezettebben rövidebbre fogni a mondanivalójukat.

Ez az eset is bizonyította, hogy fejletlen nálunk a vitakultúra. Amit vitának nevezünk, gyakran nem több, mint a saját álláspont kétségbevonhatatlanságának bizonygatása, érvelés nélkül, az ellenvélemények figyelembevétele nélkül. Nem csoda, hogy olykor a vita – különösen politikai témáknál – személyeskedésbe csap át; az ellenvélemény cáfolata helyett az ellenvéleményt képviselő személyének lejáratása a cél. S ha a közművelődésben hiányoljuk az együttműködési készséget, nem csodálkozhatunk, hogy ennek a közéletben, a politikában sincs jele. Lehetséges persze, hogy ennek mélyebb gyökerei vannak: a történelmi-társadalmi műveltség fogyatékosságában, a demokrácia hiányában. Ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a különállás, az elszigetelődés a követendő magatartás, a másoktól független érvényesülés, mert nem lehet megbízni másokban. A pszichológia ezt „zárt gondolkodásnak” nevezi, ami magában hordja az ismeretlennel, az idegennel szembeni bizalmatlanságot, az empátia hiányát, az újítások elutasítását, vagyis a ragaszkodást az ismerthez, a megszokotthoz, amit egyúttal helyesnek, jónak tartunk (Rokeach–Restle, 1980). Ebből következik az is, hogy a meglevő tapasztalathoz, tudáshoz képest nincs igény igazán másra, mindaddig, amíg be nem bizonyosodik annak az életképessége, beépülése a tapasztalati valóságba. Kérdéses, hogy az ilyen közgondolkodás igényli-e a több, a jobb műveltséget?

A kulturároközvetítő felfogás és a közösségi kereteket igénylő művelődés ellentéte nemcsak módszertani kérdés. A kulturális élet keretein túl jellemző egy társadalom szerkezetére is, benne az emberek egymáshoz fűződő viszonyára. Érdemes talán elgondolkodni ennek a jelentőségéről.

IRODALOM

- Gramsci, Antonio: Marxizmus, kultúra, művészet. Budapest, Kossuth Kiadó, 1965.
- Habermas, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása. Budapest, Századvég–Gondolat, 1993.
- Rokeach, Milton–Restle, Frank: A nyílt és a zárt gondolkodás közti alapvető különbségtevés. In: Előítéletek és csoportközi viszonyok. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980.
- Tessedik Sámuel–Berzeviczy Gergely: A parasztok állapotáról Magyarországon. Budapest, Gondolat Kiadó, 1979.
- Vészi János: Alfa születik. Budapest, Tankönyvkiadó, 1980.